

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

СІДУН ЛАРИСА ЮРІЇВНА

УДК 37.011(73)+37.013.43

РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Микитенко Наталія Олександрівна,
Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри іноземних мов для природничих факультетів;

кандидат педагогічних наук, доцент
Пришляк Оксана Юріївна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 12 травня 2021 року о 12.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань. вул. М. Кривоноса, 2, м.Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М.Кривоноса, 2, м.Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 12 квітня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сьогодні більшість країн світу відзначається багатокультурним складом населення. Відмінності змісту культурних кодів (моральні норми, традиції, звички, вірування, особливості вербальної і невербальної комунікації тощо) часто є причиною виникнення міжетнічних проблем у багатонаціональних державах, до яких належить і Україна. Тому політика полікультурності повинна стати частиною державної політики кожної багатонаціональної країни. Полікультурність розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття в суспільстві і передбачає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти. Мета полікультурності – створення відкритого суспільства, в якому всі мають можливості для саморозвитку, самоактуалізації зі збереженням унікального культурного походження.

Адекватне відображення цих ідей в освіті – об'єктивна потреба багатонаціональних держав, що й зумовило розвиток полікультурної освіти, яка є компонентом загальної освіти і спрямована на краще розуміння інших культур, формування позитивних відносин та взаєморозуміння між представниками різних культур, виховання толерантності. Полікультурна освіта сприяє формуванню в особистості готовності до діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, збереженню власної ідентичності і поваги до інших культурно-етнічних спільнот, умінню жити в мирі і злагоді з представниками різних расових, етнічних, культурних та релігійних груп. Сьогодні, коли у всьому світі спостерігається значне загострення міжнаціональних відносин, особливо актуалізується необхідність обґрунтування і реалізації полікультурної освіти, яка б протистояла ксенофобії і міжнаціональним чварам.

Ідеї полікультурності відображені в законодавчо-правових документах з питань освіти в Україні. Зокрема, в «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» як один із основних принципів виховання зазначається принцип полікультурності, який передбачає створення умов для формування особистості, вихованої в національній культурі і водночас відкритої іншим культурам, ідеям і цінностям. Тільки така особистість здатна зберегти свою національну ідентичність, оскільки глибоко усвідомлює національну культуру як невід'ємну складову світової культури.

Питання полікультурності, полікультурної освіти та виховання розглядаються в працях багатьох вітчизняних учених (І.Бахов, І.Білецька, М.Братко, В.Болгаріна, О.Гуренко, О.Дубасенюк, В.Кузьменко, Н.Микитенко, О.Пришляк, Н.Якса та ін.) Проте на сьогоднішній день значна частина теоретичних і практичних питань полікультурної освіти у вітчизняній науці досліджені недостатньо. Вважаємо, що більш глибокому осмисленню різних аспектів полікультурної освіти, зокрема шляхів її реалізації у вищій школі, може сприяти вивчення зарубіжного досвіду, оскільки в багатьох країнах світу в цьому плані є значні теоретичні напрацювання і практичні здобутки.

До таких країн, насамперед, належать Сполучені Штати Америки, де питанням полікультурної освіти надається особлива увага. Це стосується як

навчання і виховання учнів загальноосвітніх шкіл, так і студентів закладів вищої освіти. США суттєво відрізняються від звичайних багатонаціональних держав. Національно-державна освіта в цій країні складалася не в межах окремих етносів, а іммігрантів – вихідців з різних країн, представників різних культурних груп. Поєднання через систему виховання культурних та етнічних цінностей всіх учасників міжкультурного діалогу, створення загального міжкультурного простору, в якому кожна особа визначає свою приналежність до тих чи інших мов і субкультур, – такими вбачають завдання сучасного виховання в багатонаціональній американській державі, які реалізуються в процесі полікультурної освіти. Сьогодні полікультурна освіта в США має статус освітньої політики держави, який закріплений на законодавчому рівні (Акт про білінгвальну освіту (Bilingual Education Act), Акт про освіту для дітей з альтернативним розвитком (Education for All Handicapped Children's Act), Акт про освіту для бездомних дітей і молоді (McKinney-Vento Homeless Assistance Act) та ін.). У 1990 році створена спеціальна професійна організація – Національна асоціація мультикультурної освіти (National Association for Multicultural Education – NAME), в багатьох закладах вищої освіти діють центри полікультурних досліджень.

Провідні вчені США (Дж.Бенкс, К.Беннет, Б.Волкер, Т.Говард, М.Гомез, К.Грант, Ю.Гарсія, С.Ніето, К.Слітер та ін.) обґрунтували основні концепції полікультурної освіти, запропонували моделі трансформації освітнього простору з метою створення полікультурного навчального середовища, розробили спеціальні програми полікультурної підготовки фахівців до професійної діяльності в багатонаціональному суспільстві.

Актуальність дослідження полікультурної освіти в США підсилюється низкою суперечностей, які існують в системі освіти України, зокрема, між: зростанням напруги у міжетнічних відносинах в Україні і світі та недостатньою увагою до питань полікультурності; соціальним замовленням на фахівців, здатних ефективно діяти в полікультурному суспільстві, і відсутністю відповідного змістового та методичного забезпечення полікультурної підготовки фахівців у закладах вищої освіти; наявністю досліджень зарубіжного досвіду і відсутністю теоретичного обґрунтування полікультурної спрямованості педагогічної освіти.

Зважаючи на актуальність проблеми полікультурної освіти, значні здобутки США в цьому плані, вважаємо за доцільне обрати темою дисертаційного дослідження **«Розвиток полікультурної освіти у вищій школі США»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконувалося відповідно до теми кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Розвиток вітчизняної педагогічної освіти у світовому контексті» (державний реєстраційний номер 0118U004996)

Тема дисертації затверджена вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 3 від 30.04. 2013 р., уточнена (протокол № 4 від 21.03 2019 р.).

Об'єкт дослідження – полікультурна освіта.

Предмет дослідження – полікультурна освіта як компонент вищої освіти США.

Метою дослідження є виявлення та обґрунтування тенденцій розвитку полікультурної освіти у вищій школі США і визначення можливостей реалізації прогресивних ідей зарубіжного досвіду в освітньому просторі України.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури з'ясувати сутність основних понять і категорій полікультурної освіти.
2. Виявити соціально-політичні і культурні детермінанти становлення і розвитку полікультурної освіти в США.
3. Охарактеризувати основні ідеї і концепції полікультурної освіти в США.
4. Розкрити організаційно-педагогічні засади забезпечення полікультурної освіти в американській вищій школі.
5. Обґрунтувати можливості творчого використання досвіду США в освітньому просторі України.

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань були використані такі **методи** дослідження : загальнонаукові (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення) в процесі вивчення науково-методичної літератури, освітніх програм, нормативних актів з проблеми дослідження, обґрунтування сутності основних понять, виявлення сучасного стану дослідження проблеми, формулювання вихідних положень та висновків; історико-педагогічні (порівняльно-історичний, історико-структурний, ретроспективний) для визначення основних етапів становлення і розвитку полікультурної освіти; метод наукової екстраполяції для окреслення можливостей використання зарубіжного досвіду в освітньому просторі України; емпіричні (бесіди з вітчизняними й американськими педагогами, соціальними працівниками, анкетування, спостереження) для вивчення особливостей реалізації завдань полікультурної освіти в Україні і США.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

- з'ясовано і охарактеризовано соціально-політичні і культурні детермінанти зародження полікультурної освіти в США (зміна демографічної ситуації й імміграційної політики; зміна соціально-політичної ситуації в країні; трансформація освітнього процесу) та етапи її розвитку;
- визначено і проаналізовано основні концепції полікультурної освіти (етнічна; мовна; культурної депривації; антирасизму; радикалізму; генетичного детермінізму);
- на основі вивчення наукової літератури виявлено і систематизовано першоджерела полікультурної освіти в зарубіжній педагогіці (концептуальні положення полікультурної освіти в педагогічній спадщині Я.Коменського, Й.Песталоці, А.Дістервега, Дж.Дьюї);
- розкрито організаційно-педагогічні засади забезпечення полікультурної освіти у вищій школі США;
- обґрунтовано доцільність і можливості творчого використання досвіду

США в освітньому просторі України.

Уточнено поняття «дискримінація», «політкоректність», «білінгвальне навчання», «акультурація», «асиміляція», «культурний плюралізм».

Подальшого розвитку набули форми і методи професійної підготовки фахівців в контексті полікультурної освіти.

Практичне значення дослідження полягає у підготовці *методичних рекомендацій*: «Забезпечення міжетнічної толерантності в полікультурному суспільстві», «Білінгвальне навчання як складова полікультурної освіти США», «Форми і методи професійної підготовки фахівців у вищій школі США в контексті полікультурної освіти»; *словників*: «Короткий термінологічний словник з полікультурної освіти», «Короткий термінологічний словник з основ педагогіки і полікультурної освіти для вчителів шкіл з навчанням мовами нацменшин (у співавторстві).

Матеріали дисертації можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти в курсах «Історія педагогіки», «Зарубіжна педагогіка», «Загальна педагогіка», «Порівняльна педагогіка», «Соціальна робота за рубежом», «Соціальна робота з різними групами клієнтів» та ін., а також для розроблення нових курсів; студентами під час підготовки курсових, бакалаврських, магістерських робіт; вчителями, практичними соціальними працівниками і соціальними педагогами у професійній діяльності.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Хмельницького національного університету (довідка № 634-33/03 від 17.05. 2014 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 2485 від 08.09. 2014 р.), Ужгородського національного університету (довідка № 1813/01-14 від 13.05.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є узагальненням результатів дослідження проблеми розвитку полікультурної освіти у вищій школі США, які отримані самостійно. Ідеї співавторів окремих публікацій у дисертації не використовувались. В монографії [1] розкрито особливості розвитку полікультурної освіти в США як складової вищої освіти; [5] – здійснено аналіз освітньої системи США; [13] – проаналізовано особливості міжетнічної взаємодії в США; [17] – розглянуто можливості реалізації принципу освітньої рівності [18] – з'ясовано роль полікультурного виховання учнів початкових класів у формуванні особистості; [19] – охарактеризовано особистісно-професійні властивості полікультурного вчителя; [20] – узагальнено американський досвід полікультурної підготовки фахівців у вищій школі; [21] – проаналізовано особливості полікультурної підготовки кадрів для шкіл в США; [27] – розкрито роль полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців США; [36] – обґрунтовано значення полікультурної освіти у підготовці кадрів для системи дошкільної освіти США.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження апробовано у доповідях на науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом» (Ужгород, 2012); «Актуальні питання теорії та практики психолого-

педагогічної підготовки майбутніх фахівців (Хмельницький, 2013); «Актуальні проблеми соціальної роботи : волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи» (Ужгород, 2013); «Професійна підготовка студентів соціально-педагогічної сфери – освітня складова суспільного розвитку» (Київ, 2014); «Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті» (Ченстохова – Ужгород – Дрогобич, 2015); «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем виховання і освіти» (Харків, 2016); «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2016); «Актуальні проблеми соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців» (Ужгород, 2016); «Соціально-правовий захист населення в умовах воєнних конфліктів та терористичних загроз : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 2017); «Актуальні проблеми соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців : антидискримінаційна теорія і практика» (Ужгород, 2018); «Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 2019); «Perspective of world science and education : abstracts of the 6th International scientific and practical conference (Osaka, Japan, 2020); *всеукраїнських* – «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців (Хмельницький, 2014); «Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології» (Київ, 2014); «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2015).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 42 друкованих працях, серед яких: 1 монографія (у співавторстві), 20 статей у наукових фахових виданнях України та зарубіжних наукових періодичних виданнях, 16 у збірниках наукових конференцій та інших виданнях, 3 методичні рекомендації, 2 словники.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (294 найменувань), 7 додатків. Основний зміст дисертації викладений на 187 сторінках. Робота містить 4 таблиці, 5 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, методи дослідження, сформульовано наукову новизну і практичну значущість роботи, описано апробацію і впровадження основних результатів, розкрито структуру роботи.

У першому розділі дисертації «**Теоретико-методологічні засади дослідження**» з'ясовано категоріальне поле дослідження, проаналізовано наукові підходи до вивчення проблеми, виявлено першоджерела полікультурної освіти в педагогічній спадщині видатних зарубіжних учених минулого.

Аналіз наукових джерел, зокрема, праць сучасних зарубіжних і вітчизняних учених (І.Бахов, Г.Бекер, Дж.Бенкс, В.Болгаріна, О.Гуренко, О.Джуринський, С.Нієто, К.Слітер та ін.) дає підстави стверджувати, що поняття «полікультурна освіта», яке вперше запропонував Дж.Фобс у 1969р.,

має дуже багато різних визначень. У найбільш загальному сенсі полікультурна освіта визначається як важлива частина сучасної освіти, що сприяє засвоєнню особистістю знань про інші культури, з'ясуванню загального й особливого в традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, вихованню молоді в дусі поваги до інших.

У контексті поняття «полікультурна освіта» розглядаються й інші поняття: культура, система культурних цінностей, мова як прояв культури, етноцентризм, культурний плюралізм, асиміляція, культурна ідентифікація, міжетнічна взаємодія, етнос, етнічний стереотип, етнокультурна толерантність, нація, раса, расові й етнічні групи, расизм, сексизм, упередження, дискримінація. Аналізуються наукові підходи до розгляду феномену полікультурності (етноцентризму, культурного релятивізму, культурного плюралізму, культурної асиміляції, діалогу культур, міжкультурної комунікації).

Виявлено першоджерела полікультурної освіти в педагогічній спадщині зарубіжних учених минулого (Я.Коменський, Й.Песталоцці, А.Дістервег, Дж.Дьюї). Так, Я.Коменський розглядав множинність і своєрідність культур як форму суспільного буття. Реалізація ідеї об'єднання всіх націй на основі спільних зусиль в ім'я миру, рівноправності й взаємодопомоги, на думку вченого, можлива тільки через загальну універсальну освіту. Маючи широту й глобальність поглядів, великий гуманіст вважав, що загальнолюдські й національні першоджерела повинні органічно поєднуватися в освіті і вихованні. Враховуючи ідею про спільність людей, їх потреб, він закликав до формування людини відповідно до ідеалів добра й суспільної користі, громадянина світу, поважаючи при цьому національну унікальність кожної культури, нації, етносу. Я.Коменський обґрунтував один із провідних методологічних принципів полікультурної освіти – принцип терпимості. Цей принцип означає неприпустимість нав'язування поглядів однієї людини іншим, неприйнятність абсолютизації культури того або іншого народу. Метою загальноосвітньої школи вчений вважав забезпечення освіти, здатної сформувати всебічно розвинену особистість, яка належить конкретному етнічному соціуму, і водночас – усвідомлює себе громадянином світу.

У працях Й.Песталоцці також є ідеї, які мають важливе значення для теоретико-методологічного обґрунтування полікультурної освіти: соціокультурне середовище; народна культура; зміст загальнолюдської освіти, спрямованої на підготовку учнів до майбутньої ефективної трудової діяльності в різноманітних соціокультурних умовах; виховання гуманності, толерантності, «загальної дієвої любові до людей». На думку педагога, елементарна освіта повинна залучати дітей до національної й загальнолюдської культури. При цьому народна культура може стати базисом початкової освіти, на якому будуються знання і уявлення, необхідні людині для продуктивної діяльності в соціумі. Песталоцці надавав особливого значення оволодінню підростаючими поколіннями моральною культурою як необхідною умовою цілісного гармонійного розвитку особистості. Повноцінне духовно-моральне виховання особистості в процесі полікультурної освіти як інтегральної частини загальної освіти значною мірою визначається такими базовими гуманістичними цінностями, як усвідомлення духовної величі людини, єднання з людством, потреба служити іншим людям, доброта, чуйність, співчуття,

любов до природи. Полікультурна освіта спрямована на збагачення морального статусу людини; формування гуманістичного світосприймання як основи моральної відповідальності перед іншими людьми, суспільством.

Важливими є ідеї А.Дістервега про взаємозв'язок національного й загальнолюдського в змісті національної освіти. Він вважав, що зміст освіти повинен забезпечувати взаємозв'язок національного й загальносвітового компонентів у змісті навчальних дисциплін. Школа покликана збалансувати інтереси особистості, народу, людства загалом. Учений стверджував, що людина належить, насамперед, людству, а потім – своєму народу. А.Дістервег підкреслював, що в освітніх установах, які реалізують ідеї загальнолюдської освіти, необхідно створювати умови для забезпечення етнокультурної спрямованості змісту освіти шляхом уведення національно-регіонального компонента. У змісті освіти повинні бути представлені національна культура, уклад життя народу, його традиції, соціальні норми поведінки, духовні цінності. Це зумовлює формування національної самосвідомості, розширює можливості культурної ідентифікації молоді. Поряд із задоволенням пізнавальних потреб опора школи на національну культуру створює для учнів ситуацію духовного комфорту, відчуття соціальної захищеності, тому що сприяє етнічній самоідентифікації особистості дитини, допомагає їй в соціальному, громадянському самовизначенні. В основу змісту освіти національної школи педагог закладає ідею про первинність рідної мови й культурних традицій свого народу. Школу він розглядав як інструмент реалізації інтересів народу в сфері освіти, найважливіший інститут збереження, розвитку й трансляції національної культури за допомогою відповідного змісту освіти.

Концептуальні ідеї полікультурної освіти відображені також у прагматичній педагогіці Дж.Дьюї, який був прихильником демократичного ладу суспільства, що дає можливість поліпшувати соціальні умови життя всіх людей в умовах культурного плюралізму. Він правомірно вважав, що зусилля педагогічної громадськості повинні бути спрямовані на перетворення освіти в ефективний засіб демократизації суспільства за допомогою дотримання прав і свобод людини, незалежно від її культурної приналежності, вікових, статевих, расових, релігійних особливостей. На думку вченого, прогрес суспільства й розвиток окремої людину тісно пов'язані з успішною інтеграцією в систему міжкультурних контактів. Метою навчання Дж.Дьюї вважав оволодіння підростаючим поколінням універсальними знаннями, загальнолюдською культурою, культурними цінностями, що відображають найбільші досягнення людської цивілізації. Цьому, в першу чергу, сприяє компетентний вчитель, тому велике значення вчений надавав підготовці педагогічних кадрів до роботи в полікультурному соціумі. Полікультурна спрямованість прагматичної педагогіки Дьюї виражається в наступних положеннях: демократизм, що базується на визнанні рівних прав і обов'язків усіх дітей, незалежно від національної, релігійної, культурної, класової приналежності; надання підростаючому поколінню свободи життєдіяльності в родині, школі, у соціумі; гуманізм, що передбачає визнання людини вищою цінністю, захист її гідності й громадянських прав, створення умов для вільного і всебічного прояву здібностей особистості; інтеграція й консолідація людей з метою спільного задоволення їх індивідуальних і групових потреб та інтересів за допомогою єдиної

демократичної системи освіти; виховання громадянськості і формування готовності до активної участі в житті демократичного суспільства; толерантність до інших, їх поглядів, звичок, до особливостей різних народів, націй, релігій.

У другому розділі «**Становлення і розвиток полікультурної освіти в США**» розкрито соціально-політичні і культурні детермінанти розвитку полікультурної освіти в США, здійснено аналіз основних концепцій полікультурної освіти, обґрунтованих американськими вченими.

На основі аналізу наукової літератури (Дж.Бенкс, Й.Лукас, А.Ман) виявлено, що зародження полікультурної освіти розпочинається в США ще в кінці XIX століття, коли в окремих штатах мали місце спроби впровадження білінгвального навчання як компонента полікультурної освіти, проте інтенсивний її розвиток відбувається тільки в XX столітті і продовжується до сьогодення.

З'ясовано, що розвиток і становлення полікультурної освіти в США визначається низкою чинників, які зумовили динаміку розвитку цього процесу в XX столітті: зміна демографічної ситуації й імміграційної політики в США; зміна соціально-політичної ситуації в країні; трансформація освітнього процесу. Ці зміни знайшли відображення в новій демократичній ідеології – полікультурності, яка доводить, що всі расово-етнічні культури цінні і рівні, і жодна з них, у тому числі культура білих, не може ставитися й цінуватися вище інших. Полікультурність має на меті: сприяти зміцненню поваги до культурного різноманіття, дотримання прав людини; сприяти соціальній рівності; визнавати існування альтернативних життєвих виборів; прагнути до справедливого розподілу політичної та економічної влади в суспільстві. У другій половині XX-го століття в США повністю утверджується ідея, що зміст освіти вже не може визначатися абсолютною домінантою – культурними традиціями білих жителів Америки, тому що населення перестає бути переважно білим. Все більше починає визнаватися необхідність врахування культурних, освітніх і виховних інтересів етнічних меншин, обов'язкової міжетнічної взаємодії, формування почуття солідарності й взаєморозуміння, протистояння дискримінації, націоналізму і расизму. Таким чином, полікультурна освіта формується на основі освоєння загальних культурно-освітніх цінностей, взаємодії різних культур у ситуації плюралістичного культурного середовища, адаптації до інших культурних цінностей. Необхідність забезпечити толерантне співіснування різних етносів породжує потребу в полікультурній освіті як важливому інструменті й принципі освітньої політики. Багатокультурна освіта покликана знімати суперечності між системами й нормами виховання домінантної нації та етнічних меншин. Вона сприяє взаємній адаптації етнічних груп при відмові етнічної більшості від культурно-освітньої монополії. Багатомільйонні групи іммігрантів бачать у полікультурній освіті, з одного боку, спосіб входження в американську культуру, а з іншого – можливість збереження власної культурної ідентичності.

У кінці XX-го століття значно розширюються межі полікультурної освіти. Це не тільки освіта, яка враховує відмінності в етнічній, расовій, релігійній приналежності індивідів, вона спрямована також на протидію сексизму, цькуванню людей нетрадиційної сексуальної орієнтації, підтримку осіб з обмеженими можливостями. У 1991 р. в США був прийнятий закон, який

передбачає створення умов для повноцінного особистого життя і широкої участі в соціальній діяльності людей з альтернативним розумовим і фізичним розвитком. За час дії закону відбулося реальне залучення таких людей у повсякденне життя суспільства на всіх рівнях, змінилося ставлення до них у суспільстві, зазнала змін термінологія. Навчання й виховання молоді з альтернативним розвитком в аспекті полікультурної освіти в США становить безсумнівний інтерес і може бути прикладом того, як суспільство успішно вирішує такі складні соціальні й педагогічні проблеми, оскільки сьогодні турбота про осіб з альтернативним фізичним і розумовим розвитком, безперечно, є мірилом гуманності суспільства.

Полікультурна освіта в США має статус освітньої політики держави, який закріплений на законодавчому рівні. На базі закладів вищої освіти функціонує багато центрів полікультурних досліджень: Center of Multicultural Education Washington University (Центр полікультурної освіти Вашингтонського університету); The University of California Linguistic Minority Research Institute (Каліфорнійський дослідницький інститут лінгвістики меншин); National Multicultural Institute (Національний інститут багатокультурної освіти); Center for Applied Linguistics (Центр прикладної лінгвістики); National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning (NCRCDSLL) (Національний центр досліджень культурного розмаїття і вивчення другої мови); National Association for Bilingual Education NABE (Національна асоціація білінгвальної освіти); The National Information Center for Children and Youth with Disabilities (Національний інформаційний центр для дітей і молоді з альтернативним розвитком) і багато інших.

Провідні вчені США (Дж.Бенкс, К.Грант, Ю.Гарсія, К.Кларк, С.Лі, С.Ніето, К.Слітер та ін.) дали визначення і обґрунтували основні концепції полікультурної освіти : генетичного детермінізму (своєрідність культур і рас пов'язана з реалізацією генетично успадкованої програми розвитку); етнічна (включення етнічного і культурно-специфічного компонентів у зміст освіти); культурної депривації (компенсація недоліків у вихованні дітей національних меншин за допомогою спеціальних освітніх програм); мовна (впровадження білінгвальних програм); антирасизму (включення ідей антирасизму в зміст освіти); радикалізму, або критичного полікультуралізму (необхідність радикальних реформ соціуму для досягнення мети полікультурності).

У третьому розділі **«Реалізація ідей полікультурної освіти у вищій школі США»** здійснено аналіз полікультурної освіти як невід'ємного компонента американської вищої освіти, розкрито організаційно-педагогічні аспекти забезпечення полікультурної освіти у вищій школі США.

З'ясовано, що полікультурна підготовка фахівців в американській вищій школі забезпечується у всіх закладах вищої освіти і стосується всіх без винятку спеціальностей. Проте більша увага, безперечно, надається полікультурній підготовці студентів гуманітарних спеціальностей, майбутнім фахівцям, які безпосередньо будуть працювати з людьми в полікультурному середовищі, наприклад, вчителі, соціальні працівники. Крім того, враховується специфіка конкретного штату. У штатах, де населення представлено особливо

різноманітним етнічним складом, програми підготовки мають більш глибоку полікультурну спрямованість. Значна увага звертається на білінгвальну освіту фахівців. Під білінгвальною освітою розуміють таку організацію навчання, коли стає можливим використання більш, ніж однієї мови як мови викладання. Друга мова, таким чином, є не тільки об'єктом вивчення, але одночасно засобом спілкування та мовою викладання.

Зміст полікультурної підготовки майбутніх фахівців визначається спеціальними державними стандартами. Навчальні плани і програми розробляються на основі існуючих державних стандартів самостійно кожним закладом вищої освіти.

Аналіз програм підготовки педагогічних кадрів свідчить про наявність у них загальних і спеціальних курсів, які сприяють полікультурній підготовці майбутніх фахівців. Зокрема, стандарти Національної Ради з акредитації педагогічної освіти (National Council for Accreditation of Teacher Education) вимагають, щоб полікультурне навчання було інтегральною частиною підготовки фахівців. В одному з розділів сформульовано такі вимоги: урахування расової, етнічної різноманітності студентів і викладачів, наявності різних мовних і релігійних груп; відображення культурного різноманіття в навчальних планах, у діях професорсько-викладацького складу; створення в навчальних закладах атмосфери взаєморозуміння, підтримки всіх етнічних груп, які представлені в навчальному закладі.

В США існують різні програми полікультурної підготовки вчителів: загальноосвітні програми з полікультурною спрямованістю; програми спеціальної підготовки до роботи в полікультурному класі; білінгвальні програми. Загальноосвітні програми зазвичай містять курси: «Вступ до психології», «Вступ до педагогіки», «Педагогічна психологія», «Розвиток навчання», «Партнерство школи і сім'ї», «Методи навчання суспільним наукам». Всі вони мають полікультурну спрямованість. Найбільш важливим у цьому плані є курс «Основи полікультурної освіти». Програми спеціальної підготовки, крім професійно-педагогічних курсів, містять додаткові курси, спрямовані на поглиблення полікультурної підготовки вчителя: «Навчання молоді корінних американців», «Навчання афроамериканців та вивчення їх культури», «Мультиетнічне навчання: методи, зміст, матеріали», «Мультиетнічні навчальні програми», «Навчальні стратегії для навчання учнів з нацменшин», «Навчання молоді з етнічних меншин», «Шкільні реформи і полікультурна освіта» та ін. Білінгвальні програми спрямовані на розвиток умінь і навичок спілкування двома мовами як учителів, так і учнів. Цьому сприяють курси «Читання англійською як другою мовою», «Проблеми під час вивчення другої мови», «Семінар із білінгвальної освіти», «Навчання білінгвально-бікультурних студентів» та ін.

Особливо багато курсів полікультурної спрямованості у програмах підготовки вчителя історії: «Імміграція, релігія та етнічність в історії США», «Раса і рід», «Історія глобалізації», «Імміграція та різноманітність в американській історії», «Культура і суспільство», «Права людини та історія», «Конфлікти, закон і правосуддя : крос-культурні підходи», «Історія

американської освіти», «Конфлікти і діалог в суспільстві», «Американська культура: суспільство, мораль і політика», «Універсальна мова» та інші.

Значна увага надається питанням підготовки педагогічних кадрів з представників етнічних меншин, оскільки в школах їх дуже мало. Це також стосується і підготовки кадрів для вищої школи.

Крім учителів, важливе значення полікультурна складова має в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. Акредитаційна комісія при Раді з питань освіти у сфері соціальної роботи (The Council of Social Work Education – CSWE) є єдиним органом, що формує стандарти підготовки соціальних працівників у США і встановлює вимоги щодо компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. Визначені компетентності є основою для підготовки студентів, але навчальні заклади мають право частково їх змінювати. Стандарти культурної компетентності в практиці соціальної роботи у США містять десять ключових положень, які відображають вимоги до фахівців соціальної роботи, здатних забезпечити ефективну міжкультурну взаємодію у полікультурному суспільстві.

Полікультурна підготовка фахівців соціальної роботи передбачає вивчення курсів: «Практика соціальної роботи в багатокультурному суспільстві», «Політика соціального забезпечення», «Поведінка людини у соціальному середовищі», «Цінності і етика соціальної роботи», «Культурна різноманітність», «Групи ризику» «Теорія і практика організації соціальних змін», «Міжетнічні відносини», «Соціологія расових і етнічних конфліктів», «Соціальні рухи в африканській діаспорі», «Афроамериканці, соціальна політика і добробут держави», «Культура Аляски», «Цивільні права чорношкірого населення», «Азіатсько-американські жіночі культурні групи».

В США існують чотири основні підходи до інтеграції багатокультурного компонента в освітні програми: 1) Підхід вкладів (The Contributions Approach) – зосереджує увагу на вивченні видатних особистостей, національних свят та інших фрагментарних культурних елементів, не змінюючи загалом змісту. 2) Підхід додавань (The Additive Approach) – характеризується додаванням концепцій і проблем полікультурної освіти до змісту загальної освіти без зміни її структури і цілей. 3) Трансформаційний підхід (The Transformation Approach) – змінює вихідні принципи традиційної освітньої системи, структуру навчальних планів з метою більш широкого впровадження полікультурних аспектів. 4). Підхід суспільних дій (The Social Action Approach) – містить елементи трансформаційного підходу, але додає суспільний компонент, який стимулює студентів до соціальної активності і прийняття рішень на основі вивчених концепцій.

Серед американських учених немає єдності в питаннях формування програм і навчальних планів полікультурної спрямованості. Деякі з них наполягають на необхідності збільшення спеціальних курсів у програмах підготовки фахівців. Однак, на практиці виявляється низка недоліків подібного підходу у реалізації завдань полікультурної освіти: впровадження спецкурсів полікультурного характеру як додаткового навчального матеріалу призводить до навчального перевантаження; вивчення інших культур нерідко підмінюється

простим переліком проблем національних меншин без взаємозв'язку з ідеями полікультурної освіти; підхід до інших культур найчастіше обмежується питаннями співіснування корінного населення країни з мігрантами. Оптимальним варіантом реалізації завдань полікультурної освіти вважається включення в навчальні програми і плани курсів з полікультурною спрямованістю та інтегрованих курсів літератури, культури, історії, релігії, мистецтва народів регіону, що допомагає майбутнім фахівцям зрозуміти взаємовплив, взаємопроникнення і взаємозбагачення культурного історичного досвіду різних етнічних і національних спільнот, виявити його загальнолюдський потенціал. Полікультурна орієнтація програм передбачає, що ідеї полікультурності інтегровано пронизують усі навчальні курси і програми, відображені у змісті всіх дисциплін; практика організована так, щоб майбутні фахівці отримали досвід роботи в полікультурному середовищі.

Необхідною умовою ефективності процесу полікультурної підготовки фахівців є створення в навчальних закладах полікультурного середовища, яке передбачає наявність трьох компонентів : просторово-семантичний (архітектура навчального закладу, дизайн інтер'єру, символи та інша інформація); змістово-методичний (концепція навчання і виховання студентів, навчальні програми і плани; методи і форми організації освіти; органи студентського самоуправління; науково-дослідницька робота студентів); комунікативно-організаційний (національні особливості студентів і викладачів, їх цінності, установки, стиль спілкування тощо). Полікультурне середовище сприяє процесу освоєння підростаючим поколінням етнічної, загальнонаціональної й світової культури для духовного збагачення, розвитку планетарної свідомості, формування готовності й уміння жити в багатокультурному поліетнічному суспільстві. Воно дає можливість глибше вивчити й усвідомити різноманіття народів, що населяють світ, орієнтувати студентів – майбутніх фахівців на цінності культури, діалогу, світорозуміння.

Важливе значення в реалізації завдань полікультурної освіти у вищій школі США має «Студентська служба» (Student Services). Ця структурна одиниця є в кожному закладі вищої освіти США і забезпечує надання різноманітних послуг для студентів, зокрема, студентів з етнічних меншин, які недостатньо володіють мовою, мають незадовільні матеріально-побутові умови (організація мовних курсів, індивідуальні заняття, клопотання про надання матеріальної допомоги, стипендій); студентів з обмеженими можливостями (перекладач для глухонімих, спеціальні навчальні матеріали, виконані шрифтом для сліпих, запис підручників на аудіо, створення субтитрів для відеоматеріалів і т.п.).

Полікультурна підготовка у вищій школі США здійснюється з використанням найрізноманітніших технологій навчання (особистісно орієнтовані, групової навчальної діяльності, навчання як дослідження, інтерактивні, інформаційні, концентрованого навчання, проблемного навчання, портфоліо та ін.); методів (ігрові методи, кейс-метод, метод проєктів, перехідні журнали, тренінги (атрибутивний, міжкультурний, культурний асимілятор) та ін.); форм (традиційна лекція, лекція вдвох, лекція прес-конференція, семінар-

дискусія, семінар-повідомлення, семінар-розгорнута бесіда, екскурсії, тьюторіали та ін.). Крім розглянутих методів, в американській вищій школі, безперечно, використовуються також такі традиційні методи, як пояснення, розповідь, бесіда, демонстрування, ілюстрування, робота з навчальними посібниками, словниками, довідниками та ін.

Підготовка майбутніх фахівців до міжкультурної взаємодії здійснюється не тільки в процесі аудиторних занять, але й під час практики, самостійної роботи, участі в наукових дослідженнях, конференціях, різних позааудиторних професійно спрямованих виховних заходах.

На відміну від України, практика, як і самостійна робота студентів, посідає дуже важливе місце в загальній і полікультурній підготовці фахівців. На практичну підготовку відводиться приблизно 40-50% навчального часу. Практика служить органічним доповненням до теоретичних курсів, які вивчають студенти, дає можливість усвідомити суть майбутньої професії, зрозуміти особливості міжкультурної взаємодії в полікультурному суспільстві. Під час практики студенти безпосередньо спілкуються з представниками етнічних меншин, ведуть щоденники спостережень, формують портфоліо.

Самостійна робота передбачає виконання домашніх завдань, найчастіше спрямованих на пошук інформації, необхідної для успішного оволодіння вміннями міжкультурної взаємодії, підготовку рефератів, доповідей, презентацій, написання ділових листів в різні організації, які залучені до роботи з етнічними меншинами тощо. Під час самостійної роботи використовується як репродуктивна самостійна робота, метою якої є закріплення знань, формування вмінь і навичок, так і творча самостійна робота – отримання і опрацювання нової інформації, аналіз проблемних ситуацій тощо.

Постійно зростає роль науково-дослідної роботи у професійній підготовці фахівців. Студенти працюють у науково-дослідницьких лабораторіях навчального закладу, проводять індивідуальні або групові дослідження з обговоренням результатів на заняттях, залучаються до виконання різних наукових проєктів. Що стосується полікультурної складової, то студенти досліджують особливості різних культур, специфіку етнокультурного середовища в конкретному штаті, у навчальному закладі, взаємини між представниками різних етносів, їх рівень освіченості, політичні уподобання. Студенти активно беруть участь у наукових конференціях з питань полікультурної освіти, причому не тільки в США, але й за рубежем.

До найбільш поширених позааудиторних професійно спрямованих заходів належать: студентські фестивалі і конкурси, конференції, міжнародні клубні рухи, фестивалі й конкурси колективів художньої творчості різних національностей, спортивні змагання, ігри, походи, екскурсії, вечори дружби, круглі столи, презентації, зустрічі з відомими людьми – представниками різних культур та ін. Дуже популярною в США є волонтерська діяльність студентів в середовищі етнічних меншин.

Безперечно, більшість вищезгаданих технологій, форм і методів використовуються в навчальному процесі у вищій школі України. Але в Україні традиційно більше часу відводиться на теоретичну підготовку, ніж на

практичну, не занадто популярним є кейс-метод, групова робота, метод проєктів, пізнавальної гри, деякі види тренінгів тощо. Недостатнім є використання можливостей портфоліо, самостійної і науково-дослідної роботи. Значно меншими в Україні, у порівнянні з США, вважаємо можливості матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

1. У дисертації здійснено аналіз категоріального поля дослідження (культура, система культурних цінностей, мова як прояв культури, етноцентризм, культурний плюралізм, асиміляція, культурна ідентифікація, міжетнічна взаємодія, етнос, етнічний стереотип, етнокультурна толерантність, нація, раса, расові й етнічні групи, расизм, сексизм, упередження, дискримінація) і запропоновано визначення полікультурної освіти як освіти, яка передбачає оволодіння знаннями про національну культуру і культуру інших народів, базується на ідеях визнання свободи, соціальної справедливості, рівності, толерантності, поваги до людської гідності, незалежно від раси, релігії, статі, фізичних і розумових здібностей.

2. У результаті аналізу наукової літератури виявлено, що першоджерелами полікультурної освіти є ідеї, відображені у філолофсько-педагогічній спадщині видатних педагогів минулого (Я.Коменський, Й.Песталоцці, А.Дістервег, Дж.Дьюї), які розглядали полікультурну освіту як важливий чинник забезпечення рівності всіх людей, незалежно від майнового стану, етнічної, релігійної приналежності. Вважали, що полікультурна освіта сприяє прогресу суспільства, розвитку гуманних відносин у ньому. Завдяки полікультурній освіті молодь входить у світ науки й культури, освоює різні форми життєдіяльності, долучається до національних традицій, вчиться поважати інші народи і їх культури. Справжнє національне виховання й освіта зв'язані не тільки з формуванням у особистості переконаності в самотності свого народу, але і з залученням її до досягнень світової культури. Через культурну самоідентифікацію відкривається шлях до пізнання й розуміння представників інших народів. Видатні педагоги наголошували на особливій ролі рідної мови в полікультурному вихованні.

3. З'ясовано, що зародження полікультурної освіти розпочинається в США ще в кінці XIX століття, коли окремі штати робили спроби започаткувати білінгвальне навчання, проте інтенсивний її розвиток відбувається в XX столітті. Розвиток і становлення полікультурної освіти в США визначається низкою чинників, які зумовили динаміку цього процесу в XX – XXI столітті: а) зміна демографічної ситуації та імміграційної політики в США; б) зміна соціально-політичної ситуації в країні; в) трансформація освітнього процесу. В кінці XX століття були переглянуті й розширені межі полікультурної освіти за рахунок включення в об'єкт дослідження, крім етнічних і расових характеристик, також відмінностей, пов'язаних із соціальним статусом, гендерними, фізичними, інтелектуальними особливостями особистості. Сьогодні в США полікультурна освіта має статус державної освітньої політики, передбачає виховання громадян у дусі поваги до цінностей власної культури, а також толерантного ставлення

до культури інших народів.

Значний вклад у розвиток теорії і практики полікультурної освіти внесли американські вчені Дж.Бенкс, Ю.Гарсія, Д.Голлник, К.Грант, С.Ніето, В.Паркер, К.Слітер, Дж.Фобс та ін. Вони обґрунтували основні концепції багатокультурної освіти: етнічна, культурної депривації, мовна, антирасизму, радикалізму, генетичного детермінізму.

4. Полікультурна освіта є невід'ємною складовою вищої освіти США. Мета полікультурної освіти у вищій школі – підготовка полікультурного фахівця, здатного до ефективної професійної і особистої взаємодії у багатокультурному суспільстві, що можливо здійснити за умови вирішення таких конкретних завдань: а) забезпечити студентів необхідними знаннями про різні культури; б) сформувати ціннісне ставлення до особливостей різних культур та їх представників; в) виробити і розвивати вміння й навички взаємодії в полікультурному середовищі.

Полікультурна підготовка фахівців в американській вищій школі забезпечується у всіх закладах освіти і стосується всіх спеціальностей. Зміст полікультурної підготовки майбутніх фахівців визначається спеціальними державними стандартами, на основі яких розробляються навчальні плани. Аналіз програм підготовки педагогів і соціальних працівників свідчить про наявність в них загальних і спеціальних курсів, які сприяють полікультурній підготовці майбутніх фахівців («Навчання молоді корінних американців», «Навчання афроамериканців та вивчення їх культури». «Мультиетнічне навчання: методи, зміст, матеріали», «Мультиетнічні навчальні програми», «Навчальні стратегії для навчання учнів з нацменшин», «Навчання молоді з етнічних меншин», «Шкільні реформи і полікультурна освіта», «Навчання білінгвально-бікультурних студентів», «Західна цивілізація», «Східно-азіатська цивілізація», «Історія Америки», «Міфи і сучасна культура», «Історія світового художнього мистецтва», «Вступ в антропологію», «Вступ в американську політичну систему», «Психологія розвитку людини», «Антропологія культури», «Розвиток цивілізацій», «Шедеври світової літератури», «Східна філософія і релігія», «Західна релігія», «Соціальні проблеми та їх вирішення», «Людська поведінка в соціальному середовищі», «Людська поведінка: різноманітність і дискримінація», «Основи полікультурної освіти» та ін.).

5. Важливою умовою виховання полікультурного фахівця є створення у закладах вищої освіти відповідного полікультурного середовища (В.Аллен, Дж.Міллем, Дж.Флемінг та ін.), яке передбачає наявність трьох компонентів : просторово-семантичний (архітектура навчального закладу, дизайн інтер'єру, символи та інша інформація); змістово-методичний (концепція навчання і виховання студентів, навчальні програми і плани; методи і форми організації освіти; органи студентського самоуправління; науково-дослідницька робота студентів); комунікативно-організаційний (національні особливості студентів і викладачів, їх цінності, установки, стиль спілкування тощо).

6. Полікультурна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі США забезпечується використанням найрізноманітніших технологій, форм і методів навчання під час вивчення загальних і спеціальних курсів. Підготовка

майбутніх фахівців до ефективної міжкультурної взаємодії здійснюється не тільки в процесі аудиторних занять, але й під час практики, самостійної роботи, участі в наукових дослідженнях, різних позааудиторних професійно спрямованих виховних заходах, волонтерській діяльності.

7. Окремі ідеї досвіду полікультурної освіти у вищій школі США заслуговують на впровадження в освітньому просторі України: забезпечення рівного доступу всіх громадян до отримання вищої освіти, незважаючи на етнічні, релігійні, фізичні, гендерні відмінності; вдосконалення програм і навчальних планів полікультурної підготовки фахівців через включення в навчальні програми і плани спеціальних курсів з полікультурною спрямованістю та інтегрованих курсів літератури, культури, історії, релігії, мистецтва етнічних меншин регіону, що допомагає майбутнім фахівцям зрозуміти взаємовплив, взаємопроникнення і взаємозбагачення культурно-історичного досвіду різних етнонаціональних спільнот, виявити його загальнолюдський потенціал; залучення студентів до складання навчальних планів; врахування особливостей полікультурного регіону в процесі підготовки фахівців; створення відповідного полікультурного середовища у всіх закладах вищої освіти; розвиток програм білінгвального навчання; активне використання інноваційних технологій, форм і методів навчання у полікультурній підготовці фахівців у вищій школі України; підвищення ролі практики, самостійної, науково-дослідної і професійно спрямованої позааудиторної роботи у формуванні полікультурного фахівця; підвищення ролі соціально-психологічної служби закладів вищої освіти у забезпеченні полікультурного освітнього процесу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують питання впровадження полікультурного компонента в освітні програми закладів вищої освіти України, білінгвальне навчання, дослідження регіонального контексту полікультурної освіти, інноваційних технологій, форм, методів навчання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Козубовська І. В., Стойка О. Я., Сідун Л. Ю. Історико-педагогічні аспекти розвитку вищої освіти в США (кінець ХХ початок ХХІ століття) : монографія. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 186 с.

2. Сідун Л. Ю. Етапи історичного розвитку полікультурної освіти в США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2012. Випуск 24. С. 148 – 150.

3. Сідун Л. Ю. Ідеї полікультурної освіти в загальноосвітніх школах США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2012. Випуск 25. С. 175 – 177.

4. Сідун Л. Ю. Полікультурна освіта в університетах США. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. Луганськ, 2012. Випуск 19 (254). С. 228 – 234.

5. Козубовська І. В., Сідун Л. Ю. Моніторинг якості освіти в США як засіб підвищення її ефективності. *Вісник Черкаського університету*. Серія : Педагогічні науки. Черкаси, 2012. Випуск 34 (247). С. 44 – 46
6. Сідун Л. Ю. Історичні передумови розвитку полікультурної освіти в США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2013. Випуск 26. С. 195 – 198.
7. Сідун Л. Ю. Некоторые особенности поликультурного образования в США. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук* : журнал научных публикаций. Москва, 2013. С. 319 – 322.
8. Сідун Л. Ю. Вирішення проблеми рівності освітніх можливостей в США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2013. Випуск 28. С. 149 – 151.
9. Сідун Л. Ю. Тенденції розвитку етнічних відносин у США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2013. Випуск 29. С. 193 – 195.
10. Сідун Л. Ю. Основні концепції полікультурної освіти в США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. Випуск 31. С. 160 – 162.
11. Сідун Л. Ю. Полікультурний підхід до вирішення етнічних проблем у США. *Вісник Черкаського університету*. Серія : Педагогічні науки. Черкаси, 2014. Випуск 13 (306). С. 100 – 104.
12. Сідун Л. Ю. Вирішення освітніх проблем національних меншин у вищій школі США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. Випуск 34. С. 184 – 186.
13. Baybakova O., Sidun L. Peculiarities of Cultural Interaction in Education : The US Experience. *Comparative Professional Pedagogy*. 2015. Volume 5. Issue 2. P. 97 – 101.
14. Сідун Л. Ю. Міжетнічна толерантність як основа концепції полікультурності в державній політиці США. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2015. Випуск 35. С. 172 – 174.
15. Сідун Л. Ю. Реалізація ідей полікультурної освіти в навчальних закладах США. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. № 6. С. 100 – 103.
16. Sidun L. Multicultural Education as a Significant Factor of Effective Intercultural Interaction. *Intellectual Archive*. 2016. Volume 5. Num. 2 (March-April). Series : Education & Pedagogy. Toronto : Shiny Word Corp. P. 92 – 97.
17. Козубовська І. В., Сідун Л. Ю. Зарубіжний досвід забезпечення освітньої рівності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2016. Вип. 2 (39). С. 15 – 19.
18. Козубовська І. В., Розлуцька Г. М., Сідун Л. Ю. Полікультурне виховання учнів початкової школи США. *Віртус*. Канада, 2019. Вип. 35. С. 114 – 118.
19. Atroschenko T., Sidun L. Training of policultural teacher in USA. *Österreichisches Multiscience Journal*. Innsbruck, Austria, 2020. Vol.2, #29. Pp. 15

– 20.

20. Povidaichyk O., Kozubovsky R., Sidun L. Foreign experience of training specialists for professional activity in multicultural society. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2020. Vol.3, #47. Pp. 42 – 45.

21. Козубовська І. В., Сідун Л. Ю., Мигалина З. І. Полікультурна підготовка кадрів для шкіл і дошкільних закладів в США. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія : Педагогіка та психологія. Мукачево : Вид-во МДУ, 2020. Випуск 1 (11). С. 226 – 229.

Опубліковані праці апробаційного характеру

22. Сідун Л. Ю. До питання реалізації принципу полікультуралізму в освітній системі США. *Актуальні проблеми соціальної роботи і підготовки фахівців: розвиток волонтерського руху в Україні та за рубежом* : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 21 вересня 2012 р.). Ужгород, 2012. С. 67 – 68.

23. Сідун Л. Ю. До питання про полікультурний освітній простір США. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 25-26 квітня 2013 р.). Хмельницький, 2013. С. 184 – 185.

24. Сідун Л., Стойка О. Досвід залучення молоді до волонтерської діяльності в навчальних закладах США. *Актуальні проблеми соціальної роботи : волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи* : матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 27 вересня 2013 р.). Ужгород, 2013. С. 105 – 106.

25. Сідун Л. Ю. Забезпечення права молоді США на полікультурну освіту. *Професійна підготовка студентів соціально-педагогічної сфери – освітня складова суспільного розвитку* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (дистанційної), (Київ, 1 квітня 2014 р.). Київ, 2014. С. 67 – 68.

26. Сідун Л. Ю., Стойка О. Я. Психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців у США. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 24-25 квітня 2014 р.). Хмельницький, 2014. С. 118 – 120.

27. Сідун Л. Ю., Стойка О. Я. Проблеми полікультурної освіти в США. *Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 19 березня 2014 р.). Київ, 2014. С. 64 – 66.

28. Сідун Л. Ю. Реалізація концепції полікультурної освіти в США. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 21-22 квітня 2015 р.). Хмельницький, 2015. С. 123 – 124.

29. Сідун Л. Ю. Професійна підготовка вчителя в умовах полікультурної освіти. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному*

контексті : матеріали I-ї Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 лист. 2015 р.) Ченстохова – Ужгород – Дрогобич : Посвіт, 2015. С. 154 – 155.

30. Сідун Л. Ю. Полікультурна освіта як складова професійної освіти в США. *Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 22–23 липня 2016 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016. С. 64 – 68.

31. Сідун Л. Ю. Питання міжетнічних відносин в освітній політиці США. *Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 12–13 серпня 2016 р.). Одеса : Південна фундація педагогіки, 2016. С. 62 – 66.

32. Сідун Л. Ю. Полікультурна освіта як важливий чинник соціально-правового захисту громадян. *Актуальні проблеми соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 16 вересня 2016 р.). Ужгород : УжНУ, 2016. С. 247 – 250.

33. Сідун Л. Ю. Зарубіжний досвід соціально-правового захисту громадян в процесі реалізації завдань полікультурної освіти. *Соціально-правовий захист населення в умовах воєнних конфліктів та терористичних загроз* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 22 вересня 2017 р.). Ужгород : ПП Данило С. І., 2017. С. 86 – 88.

34. Сідун Л. Ю. Запобігання дискримінації в школах США в процесі полікультурної освіти. *Актуальні проблеми соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців : антидискримінаційна теорія і практика* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 15 вересня 2018 р.). Ужгород : РІК-У, 2018. С. 94 – 97.

35. Сідун Л.Ю. Реалізація принципу полікультурності в умовах багатонаціональної держави. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 27 вересня, 2019 р.). Ужгород : РІК-У, 2019. С. 92 – 93.

36. Козубовська І. В., Сідун Л. Ю. Підготовка педагогічних кадрів для дошкільних навчальних закладів США в контексті полікультурної освіти. *Perspective of world science and education : abstracts of the 6th International scientific and practical conference* (Osaka, Japan, 26-28 February 2020). CPN Publishing Group. Osaka, Japan, 2020. P. 501– 508.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати

37. Сідун Л. Розвиток полікультурної освіти в США. *Педагогічні інновації у фаховій освіті* : збірник наукових праць. Ужгород : УжНУ, 2015. Вип. 1 (16). С. 335 – 340.

38. Сідун Л. Забезпечення міжетнічної толерантності в полікультурному суспільстві : методичні рекомендації. Ужгород : УжНУ, 2015. 21 с.

39. Сідун Л. Ю. Білінгвальне навчання як складова полікультурної освіти США : методичні рекомендації. Ужгород : УжНУ, 2016. 42 с.

40. Сідун Л. Ю. Короткий термінологічний словник з полікультурної освіти. Ужгород : УжНУ, 2018. 32 с.

41. Короткий термінологічний словник з основ педагогіки і полікультурної освіти (для вчителів шкіл з навчанням мовами нацменшин) / Т. Атрощенко, З. Ваколя, С. Васьків, І. Козубовська, З. Мигалина, І. Поп, Г. Розлуцька, Л. Сідун // за ред.. І. Козубовської, Г. Розлуцької. –Ужгород : «АУТДОР-ШАРК», 2018. 155 с.

42. Сідун Л. Ю. Форми і методи професійної підготовки фахівців у вищій школі США в контексті полікультурної освіти : методичні рекомендації. Ужгород : УжНУ, 2020. 21 с.

АНОТАЦІЇ

Сідун Лариса Юріївна. Розвиток полікультурної освіти у вищій школі США. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2021.

Здійснено аналіз категоріального поля дослідження і першоджерел полікультурної освіти (праці Я.Коменського, Й.Песталоцці, А.Дістервега, Дж.Дьюї). Представлено визначення полікультурної освіти. Виявлено соціально-політичні і культурні детермінанти зародження полікультурної освіти в США (зміна демографічної ситуації й імміграційної політики; зміна соціально-політичної ситуації в країні; трансформація освітнього процесу) й охарактеризовано етапи її розвитку. Проаналізовано основні концепції полікультурної освіти (етнічна, мовна, культурної депривації, антирасизму, радикалізму, генетичного детермінізму). Визначено організаційно-педагогічні засади полікультурної підготовки фахівців у вищій школі США і можливості впровадження прогресивних ідей зарубіжного досвіду в Україні.

Ключові слова: етнічні меншини, полікультурне середовище, полікультурна освіта, полікультурна підготовка, білінгвальне навчання, вища школа США.

Сідун Лариса Юрьевна. Развитие поликультурного образования в высшей школе США. Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2021.

Осуществлён анализ категориального поля исследования и первоисточников поликультурного образования (труды Я.Коменского, И.Песталоцци, А.Дистервега, Дж.Дьюи). Дано определение поликультурного образования. Выявлены социально-политические и культурные детерминанты зарождения поликультурного образования в США (смена демографической

ситуации и иммиграционной политики; смена социально-политической ситуации в стране; трансформация образовательного процесса) и охарактеризованы этапы его развития. Проанализированы основные концепции поликультурного образования (этническая, языковая, культурной депривации, антирасизма, радикализма, генетического детерминизма). Определены организационно-педагогические основы поликультурной подготовки специалистов в высшей школе США и возможности внедрения прогрессивных идей зарубежного опыта в образовательное пространство Украины.

Ключевые слова: этнические меньшинства, поликультурная среда, поликультурное образование, поликультурная подготовка, биллингвальное обучение, высшая школа США.

Sidun L.Yu. Development of multicultural education in US higher education. Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on specialty 13.00.04 Theory and methodology of professional education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2021.

The dissertation presents the analysis of multicultural education development in the US higher school. There is substantiated the categorical field of research (multicultural education, culture, system of cultural values, cultural pluralism, assimilation, cultural identification, interethnic interaction, ethnic stereotype, ethnocultural tolerance, nation, race, ethnicity, racial and ethnic groups, racism, sexism, prejudice, discrimination etc.). The primary sources of multicultural education are the philological and pedagogical heritage of such outstanding teachers of the past as J.A. Comenius, J.H. Pestalozzi, W.A. Diesterweg, J. Dewey. The stages of formation and development of multicultural education in the USA are the following: stage I – from the 20's to the first half of the 50's of the 20th century; stage II – the mid-50's to the early 80's; stage III – the beginning of the 80's to the present day. At present, multicultural education in the USA has the status of state educational policy, which is enshrined in law. A special professional organization – the National Association for Multicultural Education (NAME) – was established in 1990, and many higher education institutions include multicultural research centers.

Leading US scholars (J. Banks, K. Bennett, K. Grant, Y. Garcia, S. Nieto, W. Parker, etc.) substantiated the basic concepts of multicultural education (ethnic; linguistic; cultural deprivation; anti-racism; radicalism; genetic determinism), suggested models for the transformation of the educational space of educational institutions in order to create a multicultural learning environment, as well as developed special programs for multicultural training of specialists for professional activities in a multinational society.

Multicultural education is a component of the US higher education. The purpose of multicultural education in higher education is to train a multicultural specialist capable of effective professional interaction in a multicultural society. Multicultural training in the United States is carried out in all institutions of higher education and applies to all specialties. However, more attention is paid to the multicultural training of humanities students, future professionals who will work directly with people in a

multicultural environment (teachers, social workers, etc.).

The process of multicultural training in higher education includes a variety of learning technologies (problem-based learning, personality-oriented technology, technology of group learning activities, learning technology as research, interactive, information technology, technology of concentrated learning, portfolio technology, etc.), methods (game methods, project method, case method, transition registers, trainings (attributive, intercultural, cultural assimilator), forms (traditional lecture, lecture for two, lecture in the press-conference format, discussion-style seminar, report-format seminar, seminar in the format of extended talk, excursions, tutorials, etc.). Training of specialists for intercultural interaction is carried out not only in the process of classroom studies, but also during practice, independent work, participation in scientific research, various extracurricular professionally-oriented educational activities.

The expediency of using in Ukraine certain ideas of American experience of multicultural education in US higher education is substantiated: ensuring equal access of all citizens to higher education, without ethnic, religious, physical, gender differences; improving programs and curricula of multicultural training by including therein multiculture-orientated special courses as well as integrated courses in literature, culture, history, religion, art of ethnic minorities in the region, which helps future professionals to understand the interaction, interpenetration and mutual enrichment of different cultural and historical ethno-national communities, to identify its universal potential; involvement of students in drawing up curricula; taking into account the peculiarities of a multicultural region in the process of training specialists; creation of an appropriate multicultural environment in all institutions of higher education; development of bilingual educational programs; the active application of innovative technologies, forms and methods of teaching in multicultural training of specialists in higher education of Ukraine (information technology, portfolio, lecture for two, lecture in the press-conference format, discussion-style seminar, case method, method of cognitive game, transitional registers, intercultural, attributive trainings, cultural assimilator); increasing the role of practice, independent, research and professionally-oriented extracurricular work in the formation of a multicultural specialist.

Key words: ethnic minorities, multicultural environment, multicultural education, multicultural training, bilingual education, US higher education.

Сідун Лариса Юріївна

РОЗВИТОК ПОЛКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Відповідальний за випуск:
доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна

Підписано до друку 07.04.2021. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Віддруковано на різнографі.

Видавництво УжНУ «Говерла»
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т №32 від 31 травня 2006 року

